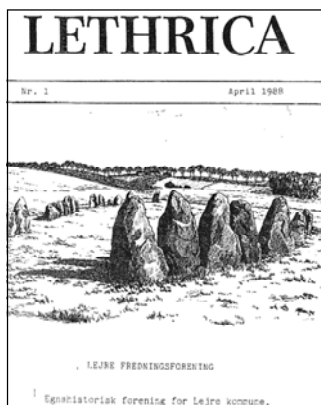

Fred over Lejre!

I dette femte nummer af Lethrica har freden—i hvert fald midlertidigt—sænket sig over lokalhistorien i Lejre, hvilket fremgår af den indledende leder.

Knap så fredelig er Anette Tonn-Petersens artikel i anledning af 350-året for svenskekrigene, set fra Bramsnæs.

Endvidere bydes på kulturmiljøartikel om Kr. Såby og artikler om guldfund i Osted, Lejres kirker og skibe i Ejby havn. Desuden har vi nyt fra foreningerne og lokalarkiverne, lokalhistoriske artikler, en anmeldelse og læserindlæg.

Endelig kan *Lethrica* i år fejre sit 20-års jubilæum, hvilket markeres i Hanne Manschers portræt af de forløbne to årtier. Og bladet lever stadig i bedste velgående, hvilket mængden af stof vidner om - noget må gemmes til næste nummer, men bestemt ikke glemmes!

Rigtig god fornøjelse og god sommer til alle!

På redaktionens vegne
Mogens Refsgaard

I DETTE NUMMER:

LEDER:	2
<i>Nu giver vi den en chance!</i>	
LETHRICA er blevet voksen	4
Af Hanne Manscher	
KULTURMILJØER I LEJRE: KIRKE SÅBY	6
Af Bent Gottfredsen	
HISTORISKE ARTIKLER:	
<i>Fjenden kommer</i>	10
Af Anette Tonn-Petersen	
<i>Guldfund i Osted</i>	14
Af Tommy Olesen	
<i>Lejres kirker</i>	15
Af Olav Sejerøe	
<i>Skibe i Ejby Havn</i>	17
Af Karl-Johan Rubæk	
NYT FRA DE HISTORISKE FORENINGER	19
NYT FRA LOKALARKIVERNE	
<i>En dag i november 2007</i>	24
Af Bente Trane	
<i>Kulturhuset Felix</i>	26
Af Tove Kistrup	
LOKALHISTORISKE SMÅARTIKLER	
Fra Nr. Hvalsø og Saaby	
Af Bent Gottfredsen	
ANMELDELSE	
Bogen om Bramsnæs	29
Af Flemming Damgaard Larsen	
LÆSERINDLÆG	
Brættingehuset	30
Manden med saven ...	31
DANMARK I VERDEN	32

LEDER

MUSEUMSSITUATIONEN I LEJRE KOMMUNE

Nu giver vi den en chance!

I sidste nummer af Lethrica beskrev vi problemerne omkring nedsættelsen af en styregruppe for museerne i Lejre Kommune.

Siden da har foreningerne sammen med Tadre Mølles Venner, Lejre Museumsforening og Danmarks Naturfredningsforening været indbudt til et dialogmøde på kommunens foranledning. Heri deltog også borgmesteren, Kultur- og Fritidsudvalgets medlemmer og Roskilde Museums leder Frank Birkebæk. Hermed deltog to ud af tre af vore lokale museumsbestyrelsesmedlemmer. Det tredje medlem var desværre ikke blevet indbudt.

Gl. Kongsgaard (til venstre) i 1867. Maleri af Chr. Bayer. I baggrunden ses Hesselbjerggaard, der nu er hjemsted for Lejre Museum. MR

På mødet foregik en liggjort i pressen. åbenhjertig gensidig udveksling af synspunkter. Efter mødet fik vi endelig svar på vor henvendelse til Kulturarvstyrelsen. Heraf fremgår, at styrelsen ved et cirkulære fra december 2006 stiller direkte krav om en meget håndfast enhedsstruktur på museumsområdet. Denne umuliggør enhver form for autonomi til museumsfilialer, det være sig såvel ledelsesmæssigt som økonomisk.

På den baggrund må vi

Lejre Museum, set fra Skibssætningen

Plakat for Tadre Mølle

konkludere, at systemet med filialmuseer blev skabt til situationen med de mange små kommuner før strukturreformen.

På baggrund af denne og det nye cirkulære er der ikke længere basis for, at flere – nu større - kommuner går sammen om ét museum.

Det er derfor foreningernes opfattelse, at der på sigt bør arbejdes for, at Lejre

Kommunen får sit eget museumsvesen, der så naturligvis skal indgå i et meget tæt samarbejde ikke med ét men med flere nabomuseer.

Til gengæld, skriver Kulturarvstyrelsens direktør, har styregruppen, som burde hedde et arbejdsudvalg, direkte indstillingsret til Roskilde Museums bestyrelse. I vort kommissorium står, at vi kan stille forslag til museet, der kan indarbejdes i dettes arbejdsplan. Det er jo ikke ganske det samme. Hvem kan ikke det?

På den baggrund har vi bedt kommunen om at få kommissoriet bragt i overensstemmelse med Kulturarvstyrelsens svar. Kompetencen til at ændre på kommissoriet ligger imidlertid hos museets bestyrelse. Vi håber derfor, at ét eller flere af kommunens repræsentanter i bestyrelsen vil tage emnet op.

I mellemtiden har vi haft det første møde i styregruppen. Det forløb rigtig godt. Vi er overbeviste om, at vi har fået en god

Bramsnæs Museum og Arkiv

og kompetent styregruppe, der i enighed vil kunne stille seriøse og velgennemarbejdede forslag til de nye tiltag og de ændringer, vi har så stærkt behov for.

Om en enig styregruppe så kan komme igennem med noget overfor museets ledelse, kan kun fremtiden vise.

Fra vor side ønsker vi i hvert fald at give et muligt samarbejde og en ligeværdig dialog en chance!

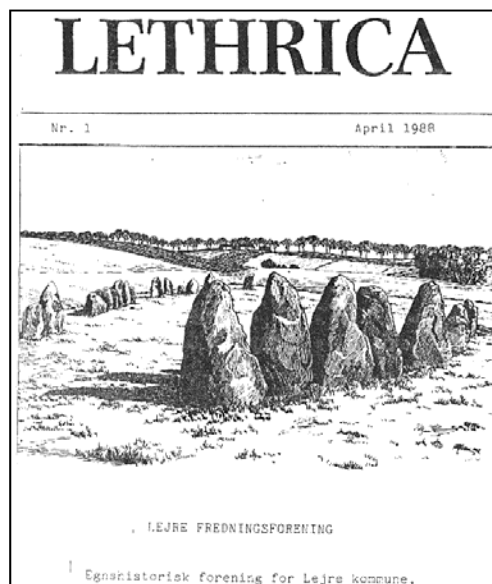
På vegne af de historiske foreninger i Lejre Kommune
Bent Gottfredsen

*Vinter
ved
Tadre
Mølle*

LETHRICA 20 ÅR

LETHRICA ER BLEVET VOKSEN

Af Hanne Manscher

*Det første nummer af Lethrica,
april 1988*

Lethrica er blevet voksen!

20 år er lang tid, og der er sket mange forandringer i den tid, også med Lethrica.

Artiklerne blev først skrevet i hånden, senere på en gammel elektrisk skrivemaskine og endelig, efter mange år, på computer. Illustrationerne først kun sort/hvide - senere i fine farver – en stor forbedring.

Jeg vil kort opridse lidt af Lethricas historie:

En dag i 1988 fik Leif den gode idé, at vi skulle gøre

noget mere for vore medlemmer. Vi skulle lave et blad, og det skulle hedde "Lethrica" – noget om Lejre. Artiklerne skulle især handle om Lejreegnen, men der skulle også være andre artikler af interesse for medlemmerne.

Redaktionen for de første mange numre var Leif, Solveig, Rita og mig. Den fine overskrift "Lethrica", som vi stadig bruger, bestilte Solveig hos en bogtrykker - den øvrige tekst, illustrationer

*Leif i vikingedystyr,
Lejre 1990.*

m.v. stod vi selv for.

Leif var forfatter til de allerfleste artikler.

Vi havde lånt en kopimaskine, som vi brugte de første mange år. Den stod først på "Klosteret", senere på vores lille kontor på Ledreborg. Det var et stort arbejde at fremstille bladet på den måde – teksten skulle være i orden efter mange rettelser og kopiering efter kopiering, indtil vi var tilfredse. Man kan måske se på de første numre, hvor svært det var at nå til et resultat. Men vi fik da øvelse!

Det var en stor lettelse, da vi kunne skrive og rette teksten til på computer. Vi brugte Windows, men Leif var længe meget glad for DOS. Det var pudsigt at se "oversættelsen" fra DOS til Windows med mærkelige tegn i stedet for nogle af bogstaverne. Men det kunne da tydes!

Jeg husker også vore vanskeligheder med at finde il-

Leif med blomsterkransen på forsiden af Lethrica, november 2005.

Foto: B-Joe Johansen

illustrationer, især til forsiden. Der var ikke så mange muligheder for at finde og gengive en illustration med vores udstyr. Det var lettest med en stregtegning – farvegengivelse i sort/hvid var vanskeligt. Samtidig skulle forsiden helst fortælle noget om bladets indhold.

Nogle af de gamle illustrationer er nu ganske flotte.

Det første nummer af Lethrica var på 8 sider og skulle naturligvis handle om stensætningen, rejsningen af stenene og stiftelsen af Lejre Fredningsforening, som foreningen hed dengang.

Læs artiklen igen – den er

spændende!

Efterhånden fik vi artikler fra flere af medlemmerne, selv om Leif stadig var den, der skrev de fleste, og fra Lethrica nr. 17 er vi nået op på 12 sider! Jeg gætter på, at det var takket være computeren.

Fra april 2000 – november 2005 blev Joe Johansen medlem af bestyrelsen og stod for bladets layout – og vi fik vores egen side på internettet. I Lethrica nr. 29 har vi for første gang farver på for – og bagside, et fint nummer. Senere fik Lethrica 16 sider, nr. 31 – 36 har 16 sider med et enkelt nummer på 20 sider. Man kan tydeligt se, at layout'et bliver finere og finere.

Lethrica nr. 36 er det sidste med Joe's layout. Det indeholder et minde-skrift om Leif, hans store viden og hans store interesse for Lejreegnens historie – et menneske, man ikke glemmer. Den dejlige illustration på forsiden af nr. 36 viser Leif på Gl. Kongsgaard med blomsterkrans på hovedet.

Nu i 2008 står vi med et andet, meget fyldigt Lethrica, et "rigtigt" blad med layout af Mogens Refsgaard.

De fleste artikler har farveillustrationer, og der er indlæg fra alle de 3 oprindelige kommuner, fra deres historiske foreninger og arkiverne.

Det nye Lethrica for de historiske foreninger i Lejre Kommune, november 2007.

Vore medlemmer er meget glade for det nye Lethrica.

Vi er spændt på, hvad de næste 20 år vil bringe!

Hanne Manscher

KULTURMILJØER I LEJRE

KIRKE SÅBY—LANDSBYEN DER IKKE VILLE GIVE OP

Af Bent Gottfredsen

Da Såby blev ”lagt ind” under Hvalsø

Engang var Kirke Såby ”hovedstad” i Såby- Kisserup Kommune med kommune-kontor, alderdomshjem, skole, bibliotek, sygekasse, post-kontor, politistation, forsamlingshus, banker, adskillige forretninger, håndværkere og småindustrier.

Men så kom kommunalreformen i 1972, og kommunen blev lagt sammen med Hvalsø-Særløse Kommune. Lokalt sagde man nu ”lagt ind under Hvalsø.”

Sognerådet havde ellers gjort, hvad det kunne for at bevare selvstændigheden. Rygter lod forlyde, at havde man 5000 indbyggere eller derover, så kunne man forblive selvstændige.

Det prøvede man så på at blive ved hjælp af *store parcelhusudstyknings*, to i selve Kirke Såby, én i Vester Såby og én på Såby Sand.

Udstykningerne var fuldstændig planløse. De blev det, planlæggerne i dag kal-

Billedcollager fra Vester Såby. Kilde: Bylaugets hjemmeside.

der ”flag” på landsbyerne. Byen blev over to kilometer lang, men beholdt sine oprindelige 300 meters bredde. Centerfunktioner blev dermed ikke spor selvfølgelige, på trods af at indbyggertallet var til det.

Udstykningerne i Kirke Såby opnåede endda som luftfotos, at blive brugt i landsdækkende faglige tidsskrifter m. v. som eksempel til skræk og advarsel på, hvordan man ikke skulle gøre det.

I dag er over 1000 mennesker glade for at bo i de fejlplacerede udstykninger. Dem skal intet lastes.

Efter kommunesammenlægningen fik Kirke Såby status af lokalcenter i kommuneplanen, men alligevel samledes de offentlige funktioner meget hurtigt i Hvalsø, ligesom grænserne for skoledistrikterne ændredes.

Herefter gik det hurtigt ned ad bakke for handel, service og erhverv.

Kirke Såby blev lillebror, men så skete der noget bemærkelsesværdigt!

Beboerne og bylauget nægtede at anerkende situationen.

Igennem 27 år kæmpede man indædt for at fastholde de lokale institutioner

og funktioner, og det lykkedes dem virkelig i flere tilfælde at forhale "landsbydøden" betydeligt.

Kampen for opretholdelsen af biblioteket blev endda landskendt.

På rådhuset fik man efterhånden respekt for Kirke Såby. Det resulterede bl. a. i, at der plantedes en allé mellem Hvalsø og Kirke Såby for at binde dem sammen, og i at der sideordnet afsattes midler til forskønnelse af begge byer inden den nye kommunesammenlægning.

Kort før denne bemærkede et kommunalbestyrelsesmedlem: "Vi skulle måske have forsøgt os med et venskabsbysamarbejde".

Ét er at beslutte og gennemføre en kommunalreform, noget andet er at få borgerne til at acceptere den!

Lidt om landsbyens historie

Lad os kaste et blik på Kirke Såbys fortid, hvor byen igen og igen er lige ved at blive til noget større end bare en almindelig landsby, men hver gang gik det grueligt galt.

Egnens mange oldtidshøje vidner om, at der allerede i

Såby Kirke og Helleristningsstenen, der er indmuret i kirken

bronzealderen har været tæt befolket på Kirke Såbys gode jorder.

Det er muligt, at Voldborgs Herreds tingsted altid har ligget her. Måske er den flotte helleristningssten, der er indmuret i kirken et minde herom.

I hvert fald lå tingstedet med tinghus nær kirken i byen indtil 1610.

Byen nævnes første gang i skriftlige kilder i 1370, men kirken vides at være bygget før 1125.

Byens navn henviser til "Søen" mellem Kirke og Vester Såby. I 1400 sættes

"Kirke" foran første gang.

Kirken og landsbyen

Kirken er bemærkelsesværdig. Den hører til blandt landets ældste og er opført i frådsten antageligt fra Vintre Møller. Oprindeligt havde den tvillingetårne og fremstod som en fornem herskabskirke

ligesom Fjenneslev og Tveje-Merløse i dag. Inspirationen var uden al tvivl biskop Svend Normans domkirke i Roskilde.

Såby Kirke er en typisk Hvidekirke. Under det romanske apsis er da også fundet mindst to rækker af egetræskister med rester af fornemme beslag.

Der må derfor efter al erfaring have ligget en stormandsgård meget tæt på kirken. Hvor vides ikke, men i middelalderen havde kronen en foged i Såby. Han har nok boet på gården.

Kirke Såby var en *stor landsby* med 21 gårde præstegården medregnet. Med tiden kom de fleste af byens gårde under herregården Skullerupholm, og de fulgte med denne, da den kom under Ledreborg. Åstrup, Ryegård og Lindholm havde dog også gårde i landsbyen.

Når det gik bedst satte herregårdene deres aftryk på kirken i form af kalkmalerier, tilbygninger og fornemt inventar.

Når det gik værst satte de deres præg på den gennem manglende interesse og vedligeholdelse. Dette kom til at koste kirken blytaget, tårnu-

Fabrikshuset

ret, kamtakkerne og værst af alt en god bid af tårnet.

Derfor virker Såby Kirkes tårn så sært kullet i dag, og glamhullerne sider alt for tæt på taget.

Udskiftningen skete i 1795. Her fik 26 husmænd egne lodder. Det blev til Bjergskov Huse og Kirkeskov Huse.

Fabrikkerne

Sidst i 1700-tallet anlagdes i og omkring Kirke Såby som noget ganske usædvanligt et antal fabrikker.

Det var provst Heiberg i Såby, der tog initiativet med støtte af lensgreve Holstein på Ledreborg. Der blev oprettet en båndfabrik i Vester Såby og silke- og bomuldsspinderier, nok mest som hjemmeindustrier, i selve kirkebyen.

På præstegården indrettedes spindeskole. Disse fabrikker kunne ikke klare sig i konkurrencen og fik kun en kort levetid.

Den kongeligt privilegerede Plet- og Knapfabrikken som hofjuveler Fabritius anlagde fik en længere levetid. Her produceredes varer i ægte og uægte metaller lige fra smykker over militært udstyr til fornemme prydvåben.

Der var tale om en meget stor og moderne fabrik, der rådede over tidens bedste udstyr, og som beskæftigede højt uddannede specialister.

En sidste bygning herfra findes endnu i form af "Fabrikshuset" på Morsøvej 7.

Stationen

Den gamle skole

Stationsbyen og tiden herefter

I 1928 blev Kirke Såby stationsby, da driften åbnedes på Den sjællandske Midtbane, og der drømtes store drømme, men ak det varede kun til 1936, da nedlagdes banen igen. Stationen fungerede herefter i mange som landpolitistation.

Man nåede lige at begynde en fornuftig byudvikling mellem stationen og landsbyen på Stationsvej (Akacievej).

I stedet kom tidens tand til at være hård ved landsbyen. Fra tiden før udskiftningen er dog det oprindelige gadeforløb med Storegaden (Fynsvej) og Lillegaden (Morsøvej) bevaret. Det samme gælder byens østlige profil mod det åbne land og heldigvis gadekæret.

Ærgerligt er det til gengæld, at sognerådet i sin tid i sin uudgrundelige visdom

valgte at give de historiske vejforløb moderne systemnavne.

Inde i selve byen er bebyggelsen stilmæssigt ret blandet, men alligevel er der klare bevaringsværdier i form af flere velbevarede og velholdte karakteristiske landsbyhuse samt Den gamle Skole.

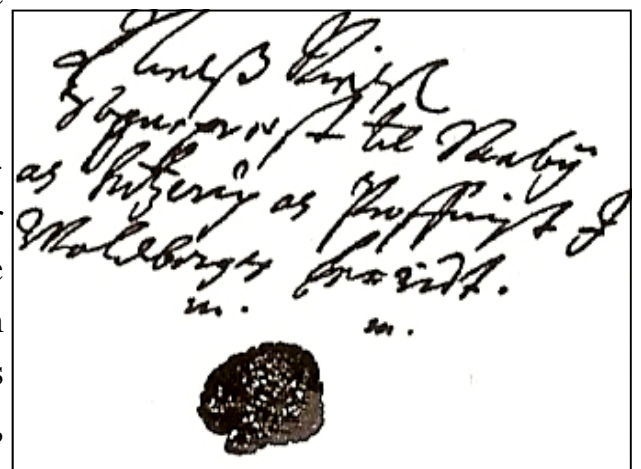
Hvalsø kommune har da også taget vare herpå i form af bevarende lokalplaner.

Saabyeslægten

Den kendte Saabyeslægt stammer faktisk fra Kirke Såby. Stamfaderen er præsten Niels Nielsen Ydsted, Ydsted kaldet efter sit fødested i Skåne – nu Ystad.

Han hørte til de mange lokale, der gjorde modstand mod besættelsen under svenskekrigene. Under Københavns belejring blev han taget til fange af svenskerne og tortureret på det grusomste.

Efter krigen tog han navnet Saabye og forbød sine børn at kalde sig efter et sted, der nu var i de forhadte svenskeres vold.

Niels Nielsen Ydsted Sognepræst til Saaby og Kitzerup och Proffuist i Woldborgh Herrit Underst hans segl med en blomst. Fra en indberetning om Svenskekrigens følger.

HISTORISKE ARTIKLER

FJENDEN KOMMER

Af Anette Tonn-Petersen

I vinteren 2008 har man markeret 350-året for Roskildefreden, der i 1658 betød tabet af Skåne, Halland og Blekinge til Sverige.

1600-tallets midte var en tid med både krige, pest og iskolde vintre. Det var hårdt for alle, og især de steder hvor krigskarlene drog forbi.

Freden i Roskilde blev underskrevet d. 26. februar, som en følge af, at den svenske kong Karl X Gustav med sine tropper var trængt frem til Hedeboegnen og Hovedstaden.

De svenske tropper var på omkring 7000 mand, der havde taget turen op gennem Jylland og over bæltene til Fyn, Langeland, Lolland, Falster og Sjælland.

Det var Danmark, der i overmod havde erklæret Sverige krig i sommeren 1657, og nu stod svenskerne med deres krigskarle på Sjælland.

I 1640'erne havde svenskerne besat Jylland, nu var

Ryegaards to bindingsværkslænger var opført i 1570'erne, men var i Niels Trolles tid næppe hans faste tilholdssted. Han nybyggede i de samme år en anden herregård i Sjælland – det senere Holsteinborg.

de overalt og det blev en dyr fred for Danmark.

Trods afståelsen af landskaberne øst for Øresund, forblev de svenske soldater på Sjælland. Som en del af freden skulle den svenske hær have vinterunderhold frem til maj. Og det blev ikke kun Roskildes borgere der måtte undgælde.

"Freden" betød at dette såkaldte vinterunderhold blev fremskaffet ved de samme metoder, som fjendtlige hære normalt benyttede: plyndren, røveri og

afpresning.

På Bramsnæs Arkiv har vi set i kirkebøgerne fra den tid, der er bevaret for både Rye og Sonnerup sogne.

Kirkebogsføring blev pålagt landets præster i 1645, men mange bøger er gået tabt gennem århundrederne, så det er lidt af en sjældenhed at kunne følge lokalbefolkningen i krigsårene.

For der blev tale om flere krigsår. Svenskerne trak sig vist aldrig helt væk fra

Sjælland, og i august 1658 gik yderligere 6000 svenske soldater i land ved Korsør, og få dage efter stod de udenfor København. Et første angreb på residensstaden blev slået tilbage, og herefter blev byen belejret indtil foråret 1660, da den svenske konge døde, og en endelig fred blev underskrevet d. 27. maj 1660.

Igennem disse 2½ år har vi fundet flere spændende oplysninger i de lokale kirkebøger, der blev ført af en smukt skrivende sognepræst *hr. Anders Nielsøn Haslev*, født i Skåne og student fra Roskilde.

Hr. Anders blev ordineret og tiltrådte som præst i Rye og Sonnerup sogne i 1651. Han måtte gifte sig med sin forgænger Hr. Poul Sørensens Sortes enke for at få embedet, hvilket var meget almindeligt. Kun hvis en ung præst havde formue, kunne han i stedet betale forgængerens enke et fast underhold og så finde en ung og frugtbar kone. Hr. Pouls enke har sikkert været en ældre dame, og de fik da heller ingen børn, inden han måtte begrave hende i 1658 på Rye kirkegård. Kort efter giftede han sig med den unge præ-

Den gamle stald på Ryegaard blev bygget i 1656, og er stadig bevareret. Maleri af Frantz Henningsen.

stedatter Karen Terkildsdatter.

Hr. Anders' første embedstid var hård, flere dødelige epidemier i kølvandet på krigene nåede også frem til Rye sogn, og præsten måtte begrave næsten dobbelt så mange som vanligt.

Præsten var den første til at føre kirkebog og nedskrive dåb, vielser og begravelser som han foretog i kirken. I forbindelse med fødsler kunne han også blive kaldt ud i sognet. Det har været en ganske særlig og sørgelig dag, da han i sit første embedsår - en sikkert snefyldt og kold decemberdag - blev kaldt ud

til Langtved, hvor Offer Franssøns hustru havde født trillinger. De tre piger blev hurtigt døbt med navnene Karen, Maren og Giertrud Offersdatter: *Hvilcke alle strax efter daaben hensoff i Herren*. Udøbte børn kunne ikke begraves på kirkegården, så det var godt at præsten nåede frem.

Krigen og svenskerne fandt også vej til Rye og Sonnerup sogne.

Kort efter Roskildefredens indgåelse finder vi nogle meget bemærkelsesværdige indførelser i Sonnerups kirkebog:

Den 16. April. bleff begraffven Niels Pederson urtegaardsmand som bode udi Sonnerup oc bleff skudt ihiel aff de Svenske.

Samme dag bleff begraffven Mads Nielsøn Hestgihler Huusmand i Sonnerup som oc bleff skudt aff de Svenske.

Samme dag bleff begraffven Jens Christensøn Rytter som oc blevv skudt ned aff de Svenske.

Samme dag bleff begraffven Peder Jacobsøn Skomager som bode i Hasselholms huus oc bleff i lige-maade skudt aff de Svenske.

Samme dag bleff begraffven Anders Christensøn Møller som døde i Højqverns mølle oc bleff i lige-maade skudt af de Svenske.

Hvad var der mon sket? Havde de gjort modstand mod at blive udplyndret og aflevere alt hvad de havde?

Ja – og nej. Det viste sig ved nærmere granskning, at præsten havde tilføjet noget i marginen af bogen, der forklarede det hele: *De gjorde sig til Snap-Haner oc deraff bleffve forraskede.* De var altså blevet overrumplet eller overlistet af svenskere i en snaphaneaktion!

De fleste kender nok til *snaphaner* fra Carit Etlars eventyrroman ”Gøngehøvdingen”, der blev skrevet i 1853. Her er det sydsjæl-

landske bønder, der under ledelse af Svend Gjønge går til modstand mod den svenske besættelse.

Men både ordet og begrebet var åbenbart kendt af Hr. Anders, og var således i samtiden en betegnelse for organiseret modstand mod svenskerne. Vi kan ikke udelukke, at præsten har gjort tilføjelsen senere, men umiddelbart ser det ud til at være skrevet samtidig. Han var jo i øvrigt også født i Skåne, hvor snaphanerne kæmpede mod den svenske overtagelse.

Her i april 1658 faldt altså 5 gode mænd fra Sonnerup og Vintre Mølle i et baghold og blev skudt: En gartner (urtegårdsmand), en der kastrerede heste (hestegilder), en af kongens lokalt bosatte soldater (rytter), en skomager og en møller. Det har været et meget stort tab i en landsby på ca. 8 gårde og et par huse.

Dén historie har Carit Etlar helt sikkert ikke kendt til, men sært nok lader han Svend Gjønge rejse op gennem Midsjælland med en overnatning på Ryegaard, og siden bliver han udskibet

fra Langtved, for på den måde at nå til København. Eventyr, ja – men på baggrund af kirkebogens oplysninger, var der måske stof til endnu en roman!

Nedskydningen af de fem snaphaner kan være sket hvor som helst på egnen, der uden tvivl var plaget af svenskernes hær-gen. Ifølge et ubekræftet notat skulle Rye kirke være raseret af en brand i 1658, og det kan måske også tilskrives svenske soldater. Kirken blev i alt fald ombygget med et stort kapel på nordsiden og fik efter krigsårene nyt inventar, prædikestolen er således dateret 1661.

Vrængemasker på Rye kirkes prædikestol fra 1661, kunne måske holde fremtidig ondskab væk fra kirke og sogn.

Vi kan kun gætte os til de arme bønders vilkår, men vreden og modstanden mod fjenden var næppe mindsket, hvis det virkelig var svenskerne der havde brændt kirken af.

Ved årsskiftet 1658-1659 skete der igen noget dramatisk med dødelig udgang. Denne gang var det to svenskere, der blev dræbt:

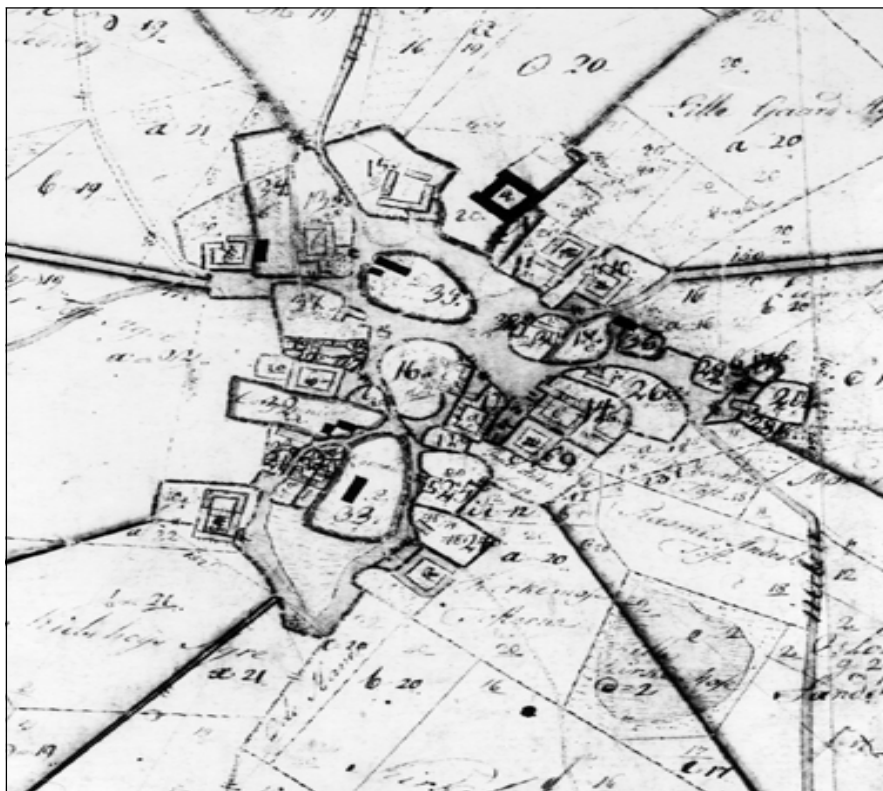
Anno 1659

Den 2 Januar. Bleff begraffven Anders Halmholtz som vaar en Svenske Ryttere bleff skut ihjel til Tyge Pedersens i Egby.

Samme Dag bleff begraffven Hennig Lutters som oc vaar en Svenske Rytter oc bleff skut ihjel udi Egby.

Ejby var sognets store landsby med ca. 17 gårde, der alle var betydeligt større end gårdene i Rye.

Omkring halvdelen af gårdene hørte under Ryegaard, hvor herremanden hr. Niels Trolle i årene forud havde handlet og byttet sig til flere af dem. En væsentlig grund hertil var, at fiskevandet og især marsvinefangsten i Bramsnæsvig igennem flere hundrede år var knyttet til Ejbygårdene.

Kort over Ejby landsby, tegnet 1806 i forbindelse med udskiftningen. Der var på det tidspunkt 16 gårde i byen.

Bønderne i Ejby kan meget vel have været blandt de mest velstående på egnen, og havde måske derfor mere at forsvare?

De to svenskere blev altså skudt ved eller hos Tyge Pedersen, en af gårdmændene.

I Rye sogns kirkebog kan man se, at Tyge Pedersen fra Ejby den 1. juni 1656 var blevet gift med Mette Kjeldsdatter. Han døde d. 21. september 1666, og vi ved ikke mere om ham og Mette.

Hr. Anders Nielsen Haslev døde selv i embedet 48 år gammel, og blev begravet d.

6. juli 1671.

Han må have været syg, for hans efterfølger i både embedet og ægteskabet med Karen Terkildsdatter, Hr. Elias Sørensen Lind, tiltrådte allerede i april 1671 – vel dog kun på prædikestolen.

Tak

Arkivets frivillige korps har været i gang med at "hige og søge" i vores kirkebogskopier – tak især til Thorkild Egemar.

Tak til Benjamin Hansen, Genvinge, der tog turen til Landsarkivet for at læse præstens notat i de originale kirkebøger.

GULDFUND I OSTED

Af Tommy Olesen

Herover: Guldring i en håndfuld jord. Enhver detektorbrugers drøm. Til højre, øverst: Guldring fra romersk jernalder Til højre, nederst: Og maskinen, der gjorde fundet.

På en mark lidt uden for Osted, blev der i august 2007 gjort et sensationelt guldfund.

En 22 karats guldring på 9,5 g fra romersk jernalder (ca. 300 år e. k.) kom op af mulden, da amatørarkæolog og detektorbruger Tommy H. Olesen var ude og afsøge en mark for metalgenstande fra oldtiden.

Der er tale om et stykke betalingsguld, nærmere bestemt en vinding af en guldring, som tilsyneladende er afhugget i begge ender, før

stangen blev bøjet til ring, idet hugget må være kommet fra den side, der nu dækkes af ringen. Et ekstra hugspor ses ved den anden ende.

Guldfund hører ikke til dagens orden i detektorsammenhæng og slet ikke oldtidsguld. Og her på Roskildeegnen er arkæologiske guldfund faktisk så sjældne, at Roskilde Museum kun rummer en håndfuld af slagsen.

Så nu er spørgsmålet: *Hvordan er guldet havnet lige her?* En systematisk afsøgning af marken omkring fundstedet

har ikke givet andre fund af guld eller andre metalgenstande fra den periode.

Det mest sandsynlige er nok, at ejermændene simpelthen har tabt sin formue netop på dette sted.

Guldringen er afleveret til Roskilde Museum og videresendt til Nationalmuseet, der har erklæret fundet for danefæ.

Ringene vil senere blive deponeret til udstilling på Roskilde Museum.

LEJRES KIRKER

Tekst og fotos: Olav Sejerøe

Lejre Historiske Forening har fået nye spændende serier på sin hjemmeside. Det er billedserier af sognekirkerne i den nye Lejre kommune.

De 18 billedserier omfatter de 6 sognekirker i Bramsnæs, 4 sognekirker i Hvalsø og 7 sognekirker i den gamle Lejre kommune samt Ledreborg Slotskapel. Billedserierne med omtale af kirkerne kan man se på foreningens hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk.

Rye Kirke

For hver kirke er der en omtale af kirkens historie, dens ejerforhold gennem tiderne, kirkebygningens ydre, indre og dens inventar. For enkelte af kirkerne er det lykkedes at finde gamle fotografier, der viser hvordan kirken så ud for mere end 100 år siden. Hver serie omfatter også en del gode billeder af kirken og dens inventar.

Ser man billedserier fra flere af kirkerne igennem, opdager man, at nogle fællestræk går igen fra kirke til kirke.

Mange af kirkerne er bygget af kildekalk eller frådsten. Det

var et meget anvendt byggemateriale her på egnen, før man begyndte at brænde munkesten.

Mange billedskærerarbejder stammer fra Caspar Lubbekes værksted i Roskilde. Nogle af hans træskærerarbejder kan ses blandt andet i kirkerne: Glim, Rorup, Herslev, Hvalsø, Kirke Sonnerup, Lyndby og Rye.

Mathias Saul er et navn man støder på i omtalen af inventaret i mange kir-

ker. Han var klejnsmed og mester i Roskilde i 1700 tallet. Mathias Saul har lavet gelænderet på Maglebro over Kornerup å i Ledreborg Allé.

Mange alterskranker af støbejern fra midten af 1700-tallet stammer fra hans værksted. Det gælder alterskrankerne i kirkerne: Allerslev, Glim, Kornerup, Østed, Rorup, Kisserup, Særløse, Lyndby og Ledreborg Slotskapel. Det er ni ud af de

18 kirker i Lejre Kommune. De ni alterskranker er lavet næsten samtidigt omkring 1750. Fælles for disse ni kirker er, at de alle var ejet af Johan Ludvig Holstein, Ledreborg omkring 1750, da alterskrankerne blev lavet.

Alterskranken i Rorup Kirke

Det ældste inventar i de fleste kirker er døbefonten. I de fleste af vore kirker står en romansk døbefont af granit. Den er ofte lige så gammel som kirken, ja den kan måske være ældre og stamme fra en tidligere trækirke. Disse døbefonte kan være 900 – 1000 år gamle.

Prøv at gå ind på hjemmesiden www.lejre-historiske-forening.dk og se billeder og oplysninger om din kirke.

Udover kirkeserien på hjemmesiden har vi også lavet større billedserier af hver kirke i Po-

Øverst: Hvalsø Kirke. Nederst: Kornerup Kirke, Danmarks mindste landsbykirke med tårn.

werPoint, hvor der er forklarende tale til billederne. De findes på en CD med alle 18 kirker. De er lavet til skoler, præster, menighedsråd og andet godtfolk. CD'en kan man få ved henvendelse til Lejre Historiske Forening.

Kontakt Olav Sejerøe, Dyssegårdsvej 18, 4320 Lejre. For skoler, biblioteker, præster og menighedsråd er den gratis. Ellers er prisen 100 kr. For medlemmer dog halv pris.

FRA KRIGENS AFSLUTNING: SKIBE VED EJBY HAVN

Af Karl-Johan Rubæk

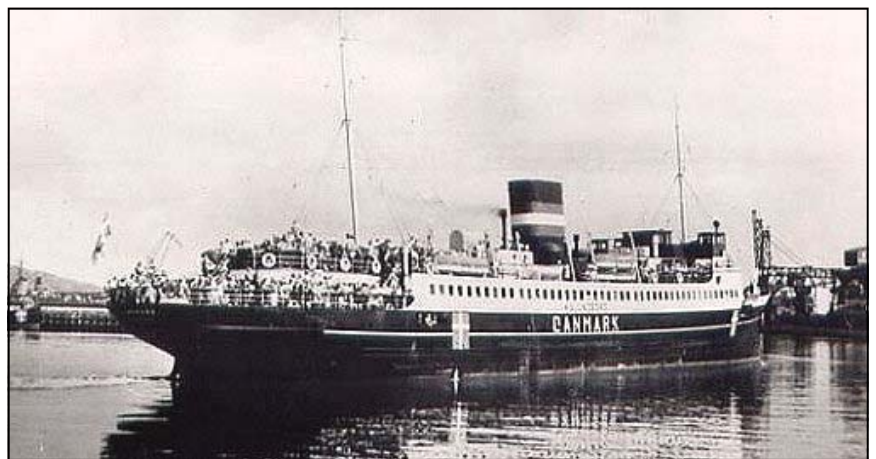
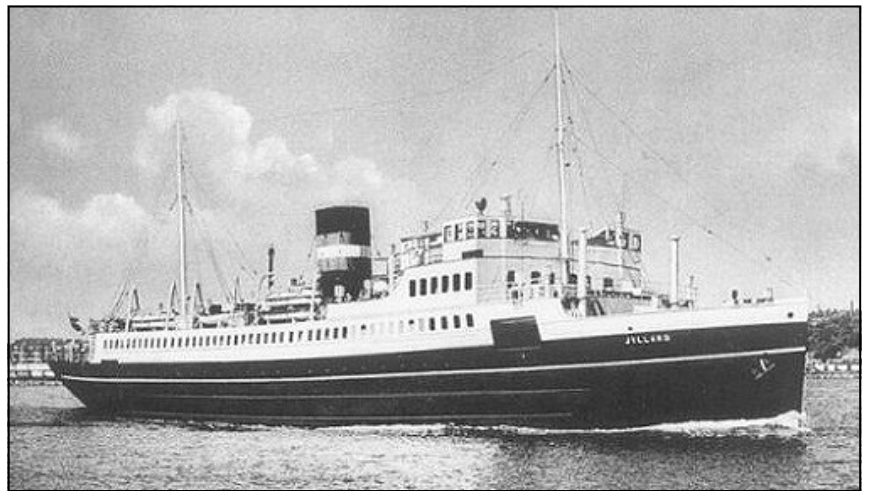
Isefjorden ud for Ejby Havn var i krigens seneste år ankerplads for en række oplagte skibe.

Søminestationen i Dragerup Skov var overtaget af besættelsesmagten. En sømil nordligere lå to danske *torpedobåde*, ”Ingolf” og Hvidbjørn”, oplagte. Dog kun til efteråret 1943, hvor de efter at tyskerne havde gjort krav på flåden, blev sænket af mandskabet. Ejnar Smidt, der den gang var 12 år, husker at de to flådeskibe lå i retning af Orø, når han så mod nord fra forældrenes gård på Bramsnæsset.

DSB-færgerne skulle sænkes

Nærmere Ejby Havn lå to DSB-færger fra Aarhus-Kalundborg ruten, ”Jylland” og ”Kalundborg”. Et vidne mener dog, at den ene færge lå helt oppe i Vellerup Vig?

Begge færger havde været i drift indtil 1942. Ved afslutningen af den svære isvinter, blev ”Jylland” så skadet, at den måtte slæbes til Helsingør for reparation. Derefter blev den oplagt ved Bramsnæs Vig. ”Kalundborg” blev også skadet i 42: Den 24.4. løb skibet på en mine i Kalundborg Fjord. Ski-

bet blev sat på grund og senere slæbt ind til Kalundborg. Derefter gik turen til Bramsnæs Vig. Begge skibe havde til slutningen af 1944 et dansk vagtmandskab. Ved juletid 1944 forlød det, at de to færger skulle slæbes til Hamborg for at blive brugt som lazaretskibe. Tyskerne beslaglagde færgerne og satte tyske vagter ombord. Rygtet om borttransport blev opfanget af modstandsbevægelsen i Roskilde. De-

lingsfører Arne Lindgaard Olsen besluttede at prøve at forhindre at skibene kom i tysk tjeneste.

En solfyldt nytårsdag 1945 tog han og modstandsmanden Jørgen Lind, plus to unge piger, bussen fra Roskilde til Ejby. Arne Lindgaard Olsen havde i forvejen en aftale med en fisker i Ejby om

at låne en robåd. Pigerne var med for at aflede de tyske vagters opmærksomhed.

Alt gik efter planen. Mens tyskerne viste pigerne og deres bodygard Jørgen Lind rundt på den ene færge, gik Arne Lindegaard Olsen ned i maskinrummet hvor han traf maskinmesteren. Ved et interview til Lokaltidningen i 2003 fortalte Lindegaard: – Jeg mærkede, at han var god nok. Vi aftalte, at han skulle forsinke afsejlingen ved at sende vitale dele fra maskinen ”til eftersyn” på DSBs Centralværksted i København. Hvis han gjorde det, ville vi, lovede jeg, opgive planerne om at sprænge færgerne.

Fjorten dage senere ringede fiskeren og fortalte, at der var kommet to tyske slæbebåde for at slæbe færgerne væk. Beskeden lod Lindegaard gå videre til specialgrupperne i København, formentlig ”Holger Danske”. –

Senere fik jeg at vide, at vores to færger ikke kunne slæbes væk, da de kunne ikke manøvreres. Færgerne blev liggende ved Ejby til krigen var slut, og derefter indsat på ruten Kalundborg-Samsø-Aarhus.

A.P. Møllerskibet ”Trein Mærsk”

Et andet og større skib, der lå

oplagt ved krigens slutning ud for Ejby Havn, var det nybyggede motorskib ”Trein Mærsk” (9430 TDW).

Ejnar Smidt fra Bramsnæsset husker det tydeligt, fordi han og hans bror og far i sommeren 45 roede ud til skibet og fik en omvisning.

Som et af de få, blev ”Trein Mærsk” bygget under krigen på Odense Stålskibsværft. Det blev stabelafløbet i 1940, men kom på grund af krigen først ud at sejle i foråret 1945.

Rederiet A.P. Møller havde ved krigens start 36 skibe. 29 af dem gik i allieret tjeneste og 7 blev indesluttet i hjemmeflåden. Ved krigens slutning var der kun 14 tilbage.

Så snart der kom dieselolie stak ”Trein Mærsk” til søs for rederiet A.P. Møller og der blev det indtil 1957, hvor det fik ny reder under navnet ”Whinapa”. 1963 var det helt slut. Skibet blev ophugget i østen.

Kilder:

Ejby fiskerne: Eigil Hansen, 1995

DSB-færgerne: Internettet 2008

A.P.Møller – Mærsk: Internettet2008

Handels og Søfartsmuseet: Fotos 2008

Meddeler: Ejnar

Smidt Jyllinge 2008

NYT FRA FORENINGERNE

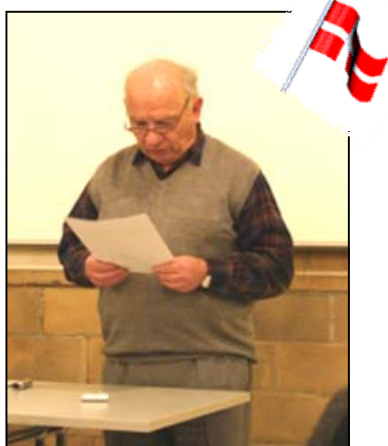

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, tlf. 46497483,

E-mail: karl@frandsen.as

Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Generalforsamling i Lejre Historiske Forening 2008

Karl Frandsen aflægger beretning under generalforsamlingen. Karl kunne iøvrigt fejre sin 70 års fødselsdag den 7. april—stort tillykke!

Formanden, Karl Frandsen, aflagde beretning om det forløbne år:

Styregrupperne: Styregruppen for lokalarkivet er nu i gang. Det er lykkedes at få tilført flere midler til lokalarkivet i Lejre.

Efter en del besvær er styregruppen for museerne også nedsat, som omtalt i lederen side 2.

Som bekendt har vi nogle ønsker til *Lejre Museum*. Vi har arbej-

det for, at udvide pladsen til udstillinger samt få en mindre filmsal, hvor f.eks. skoleklasser kan opleve Lejres fortid og nutid.

Det er ingen hemmelighed, at vi kunne tænke os en mere *informativ udstilling*, som beskriver de forskellige historiske epoker. Men der skal stadig være plads til aktuelle særudstillinger.

Der er kommet 2 numre af *Lethrica* i årets løb, begge i farver, hvilket er noget dyrere at trykke, men giver et mere indbydende blad.

Arrangementer: Vi besøgte 6 kirker sidste år, og vil fortsætte med kirkebesøg i år.

Den 31. maj skal vi på besøg på *Nationalmuseet*, hvor vi skal se den nyindrettede oldtidssamling.

Derudover har vi et par *kulturhistoriske vandreture* i

løbet af sommeren.

Vores udflugt til Kalundborg sidste år var meget vellykket, selvom vejret just ikke var med os.

Vores aften om *Havhingsten* for nylig var en rigtig sællert. Der var omkring 100 deltagere.

Vores *hjemmeside* er godt besøgt. Olav Sejerø har lavet to flotte serier om oldtidshøje og om vores 17 kirker.

Gudernes Stræde: I samarbejde mellem de tre historiske foreninger og repræsentanter fra Danmarks Naturfredningsforening er vi i færd med et *stiprojekt* der bygger på Martin A. Hansens beskrivelse af en vandring fra Vellerup Vig i Hornsherred til Karlsunde ved Køge Bugt. Det er en kommunikationsvej der kunne fortælle kongerne i Lejre om fjendtlige aktiviteter

Køge Bugt eller i Isefjorden.

Sidste år slog vi et slag for *bevarende lokalplaner* for vore landsbyer. Der er sket meget lidt i løbet af året. Men vi har de rigtige folk ansat i kommunen til at tage sig af de kulturhistoriske miljøer! Det gælder også *stier*, som vi har mange ønsker til.

Til slut takkede formanden bestyrelsen, lokalkomiteet, de øvrige historiske foreninger, museumsforeningen og museerne for et godt og konstruktivt samarbejde det forløbne år.

Efter generalforsamlin-

gen holdt den tidligere formand for Danmarks Naturfredningsforening, Erik Hansen fra Kornerup et yderst spændende og engageret lysbilledforedrag om **"Naturen i og omkring Roskilde Fjord"**.

Referat og foto: Mogens Refsgaard

ARRANGEMENTER I DEN KOMMENDE TID

Søndag den 18. maj: Kirkebesøg.

Vi fortsætter vore kirkevandringer: Kisserup Kirke (kl. 13.00), Sonnerup Kirke (kl. 14.00) og Rye Kirke (kl. 15.30). Slut kl. 16.30.

Lørdag den 31. maj:

Besøg på Oldtidssamlingen på Nationalmuseet

Torsdag den 19. juni klokken 19.00:

Vandretur til Mysselhøj, Herthadalen, Forsøgscenteret og Gevninge overdrev, forbi Fredshøj tilbage til Gammel Lejre.

Turleder: Jørgen Olsen

Onsdag den 20 august:

Vandretur fra Gøderup til Ramsødal.

Turleder: Bjarne Vestergaard

Lørdag den 30. august:

Udflugt til Faaborgegnen

Peter Thor Andersen, der var museumsleder på Lejre Museum, har tilrettelagt en tur for os på Faaborgegnen, hvor han nu er museumsleder.

Prisen er 200 kr. pr deltager. Tilmelding til Karl Frandsen tlf. 46497483 eller e-mail karl@frandsen.as

Læs mere om arrangementerne på:

www.lejre-historiske-forening.dk

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, tlf. 46492663, E.mail: vs.gl.smedje@privat.dk

Generalforsamling 2008

Formandsberetning

Det forgangne år har ligesom det forrige stået i forandringernes tegn på grund af kommunalreformen.

På de kommunale områder ved vi endnu ikke, hvad kommunen vil stille op med *de udlånte midler fra Hvalsøs gamle bygningsforbedringsudvalg*.

På planlægningsområdet er arbejdet med en *bevarende lokalplan for Vester Såby* blevet stillet i bero.

De kommunale høringer af de lokale foreninger i byggesager m.v., som vi kendte fra Hvalsø, er en *saga blot*.

Vi har ikke fået nogen reaktion på *vort forslag til en kulturarvspolitik* for Lejre Kommune, men vi håber da, at det kommer til at indgå i den kommende planlægning.

Kommunen har overtaget amtets *pleje af fortidsminder* og endda taget lidt flere med, og det er da et godt tegn.

Der er blevet nedsat en *styregruppe for Lejrearkiverne*. I denne er alle tre historiske

foreninger repræsenteret. På dette område er vi særdeles tilfredse.

Det er vi også med *flytningen af arkivet*. Arkivet har fået betydeligt bedre lokaler, og vi tror, at placeringen i Kulturhuset og samarbejdet med biblioteket, vil give arkivet et betydeligt løft.

På museumsområdet har der jo været problemer med at få nedsat en styregruppe for Lejremuseerne. Resultatet er blevet en styregruppe med deltagelse af alle seks relevante foreninger men ingen politikere. Se lederen side 2.

Kulturarvstyrelsen har også oplyst os om, *at filialer ikke længere må have autonomi*. Derfor bør der på sigt arbejdes for et selvstændigt museumsvesen, der så kan indgå i et tæt samarbejde med nabomuseer.

Naturfredningsforeningen samarbejder vi fortsat med. Vi har bidraget til deres hefte *Fremtidens Natur* i Lejre Kommune,

og vi deltager i arbejdsgruppen om stiforløbet Gudernes Stræde.

Det interne samarbejde mellem de tre historiske foreninger i kommunen går rigtig godt. Vi mødes jævnligt bl.a. i de to styregrupper men resultatet er først og fremmest bladet *Lethrica*, som vi synes er blevet rigtig godt. Bladet dækker hele kommunen, idet alle tre foreninger og arkiver bidrager til det.

Derfor er vi også positive over for tanken om, at samle alle kulturhistoriske blade i kommunen i ét blad. Måske blev der så råd til tre blade om året.

Medlemskabet af Landsforeningen By og Land har vi desværre ikke længere råd til.

Arrangementer.

I årets løb har vi deltaget i Kulturdagene d. 21. april. D. 30. april havde vi vort traditionelle Valborgaftensarrangement, som fik et godt forløb.

Årets Pris blev uddelt d. 12. maj til Karin Borre for fremragende restaurering af Gammel Lægebolig.

Kulturnatten d. 24. august deltog vi i med billedkonkurrencen Gæt et Sted.

D. 8. september deltog vi i Bygningsskulturens Dag med temaet Industrikulturens Bygninger.

Endelig havde vi det illustrerede foredrag Tidlig Industri i Hvalsø

Til sidst vil jeg takke bestyrelsen for indsatsen i det forgangne år og rette en ganske særlig tak til Johannes Pedersen, der nu forlader os, efter 17 års tro tjeneste som suppleant i bestyrelsen.

Arkæologens Lejre

Efterfølgende holdt museumsinspektør Tom Christensen foredrag om sine mangeårige udgravninger ved Lejre, især udgravningerne i forbindelse med anlæggelsen af golfbanen ved Ledreborg.

Disse udgravninger bragte Lejres historie mindst 1000 år længere tilbage end sagntiden.

Desuden frilagdes ved udgravningerne, hvad der med al rimelighed må antages, at være det gamle Udlejre.

Valborgaften på Tadre Mølle

Årets Pris

Foreningen modtager gerne forslag til Årets Pris, der kan uddeles for smuk bygningsrestaurering eller for en særlig indsats for lokalhistorien.

Arrangementer

Valborgaften på Tadre Mølle:
Onsdag d. 30. april kl. 18.00

Vi pynter og rejser maj-

stangen. Sawarabykoret synger foråret ind, og vi synger lidt med. Hvalsø Folkedansere ledsaget af spillemænd giver opvisning og instruerer. Bålet blusser, møllen kører og møllevennerne sælger mad og drikke til rimelige priser.

NB: Tag blomster med til majstangen.

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Karl-Johan Rubæk, tlf. 47527565, E-mail: bilderrubak@mail.tele.dk

Beretning for 2007-08 Bramsnæs Lokalhistoriske Forening

Arrangementer

8.2.07: Tom Christensen fra Roskilde Museum holdt foredrag om *Lejre i sagntiden*. Over 60 mennesker deltog i arrangementet.

30.3.07: Reception på Arkivet i anledning af udgivelsen af småskriftet *Gershøj Havn*.

4.5.07: Vikingetogt fra Lyndby Strand med det gode skib *Nidhug*

9.6.07: Landsbyvandring i *Gershøj* med Anette Tonn-Petersen.

2.9.07: Bustur og rundvisning på *Ledreborg* og *Kimmerslev Vandmølle*.

16.10.07: *Lützhøfts Eftfl. Købmandshandel* og *Bramsnæseggen*.

Dec.07: To aftener med åbent hus for afhentning af *Kommuneplakat* og *Fremtidens Natur i Lejre*.

Møder og politik

Selvom der forelå aftaler med Lejre Kommune om deltagelse i Styregrupper for Arkiver og Museer i Ny Lejre Kommune, kom det ikke til helt at gå sådan. Jo hvad angår Arkivstyregruppen, så blev den nedsat efter planen med Birte Krag Sørensen som et af de 10 medlemmer.

Men da styregruppen for Muse-

erne skulle etableres, viste det sig, at Roskilde Museum havde kompetencen, hvilket udløste en del debat, som omtalt i lederen side 2. Gruppen blev omsider etableret i november måned – uden deltagelse af politikere. BLF er repræsenteret ved Vagn Reimann.

Foreningen har her udover deltaget i to inspirationsmøder omkring museernes fremtid.

Andet

Juni 07 udgav foreningen en ny hvervefolder med titlen *Bramsnæs fra fjord til fjord*. Forfatter og fotograf Alan Hjorth Rasmussen.

Nov. 07: Formanden deltog i stiprojekt *Gudernes Stræde*.

Nov. 07: Formanden deltog i *ministudiekreds* om *folkelige film* med optagelser fra Bramsnæseggen.

12.dec. 07 udgav Lejre Kommune bogen *Bramsnæs – et lille stykke danmarkshistorie*. Forfattet af arkivar Anette Tonn-Petersen.

Dec. 07 Foreningens lokale i Præstegårdslængen rum-

mer nu *Skolestuen* fra 1920, *Erik Madsens Stene* og en model af *Smedegården i Sæby*. Skolestuen har modtaget børn til undervisning ved Agnete Trap Jensen.

Til de kommende *Kulturdage* i april 08, er det store lokale udlånt til Lyndby Kulturforening-

Samarbejde

Samarbejdet med de to andre lokalhistoriske foreninger i Lejre Kommune har været livligt og frugtbart i årets løb. Vi bidrager med artikler til deres fælles blad LETHRICA. Bladet kan ses på Arkivet og på Biblioteket.

Som vanligt har samarbejdet med Bramsnæs Arkiv været stort og givende. En række medlemmer giver deres bidrag til fastholdelsen af lokalhistorien gennem *frivilligt arbejde* på Arkivet. I *Lille Idas Have* har Henning Skriver sat sit præg.

Karl-Johan Rubæk

NYT FRA LOKALARKIVERNE

En dag i november
2007*Af Bente Trane, Hvalsø*

Dagen nærmede sig – arkivet skulle rive teltpælene op fra Østergade nr. 1 i Kr. Hvalsø, efter at have huseret i ”Dorthea” – savværksejerens bolig – i ca. 12 år.

En uge før den 12 november havde frivillige samt personalet i arkivet lagt arkivalier og billeder i flyttekasser. Vi var effektive, hurtige og præcise. Hver gang en kasse var fyldt – blev den sat oven på de andre og vi rykkede automatisk et skridt længere hen mod døren.

Dagen oprandt, og kasserne kom i store flyttebiler til Kulturhuset i Kr. Hvalsø.

Som Piet Hein engang sagde ”Ting ta’r tid”, og det måtte de arme arkivalier sande. På hyl-der kunne de ikke komme fordi de ikke var kommet til huset.

Og som mange véd måtte arkivet udskyde sin åbningsdag. Der var MANGE kasser og salen i Kulturhuset blev fyldt.

Havde arkivet virkelig så meget materiale – frivillige og un-

Salen i flytterod

dertegnede måtte ofte betyde overfor disse forespørgsler, at kasserne var fyldte og der ikke kun lå et arkivalie i hver.

Tiden gik og arkivalierne kom på plads inden den officielle åbning af huset takket være et par frivillige medarbejdere.

Men ting tager tid og arkivets ca. 4000 billeder er ikke på plads – ikke fordi arkivaren ikke ønsker at sætte dem på deres rette plads – men den rette plads er ikke - eksisterende på nuværende tidspunkt ...og sådan er der så meget.

Men huset osrer af liv – mange kommer og går i det store hus. Udstillinger af forskellig art, musik, teater ... Og en dag vil arkivet være helt på plads – og alle de forhindringer der er og har været til den tid vil blot være historie.

Hurra for de frivillige

Kort efter, at Hvalsø arkiv var flyttet til de nye kulturfaciliteter gik arkivet og et par frivillige i gang med en juleudstilling. Arkivets materialer lå stadig godt gemt i flyttekasser,

men heldigvis viste det sig, at et par frivillige selv havde adskillige genstande som kunne bruges – et køkken blev bygget op – billeder fra Hvalsø Hovedgade og naturligvis var der juletræet, som stod i indgangspartiet til biblioteket og var pyntet af børnene fra børnehaven, Søvavil-lonen.

Biblioteket og arkivet arrangerede et par dage, hvor børnene kunne komme for at danse og synge og få fortalt om juletræets historie og til sidst blev der læst et juleeventyr op. Der blev spredt julehygge over

Fotos fra udstillingerne

stedet og faciliteterne blev afprøvet til den slags aktiviteter.

Julen sluttede den 6 januar og der kom bud efter flere frivillige for nu skulle der laves en ny udstilling til åbning af Kulturhuset i slutningen af januar måned.

Dele af kulturlivet kom i fokus. Gymnastikforeningerne, teatergrupper og Kulturkaravanen blev uddybet mere end andre

grupper og fik deres helt egen plads i arkivet. Andre foreninger blev vist gennem enkelte billeder inde i biblioteket – så et samarbejde mellem bibliotek og arkiv fortsatte.

Det var jo foreningerne, der skulle have deres plads denne dag. Alle de ildsjæle som er med til at skabe kulturens vugge, og præge historiens gang.

Fra andelsmejeri til kulturhus

Af Tove Kistrup, Lejre

Bygningen som huser Kulturhuset Felix og Lejre Lokalarkiv har en spændende forhistorie. Bygningen blev, som man stadig kan se, oprindeligt bygget som mejeri.

Allerslev Andelsmejeri, som havde ligget på Munkedammen 34 siden sin start i 1899 havde brug for mere plads. Allerede i 1876 blev der oprettet et fællesmejeri samme sted. På en generalforsamling den 13. november 1916 blev andelsmejeriets bestyrelse bemyndiget til at undersøge, hvad det ville koste at bygge et nyt mejeri. Bestyrelsen tog på besøg på bl.a. Solrød Andelsmejeri for at besigtige det, og man indhentede tilbud på både bygninger og maskinanlæg.

Tilbuddene lød på 65.223 kr. plus grunden.

Men første verdenskrig kom i vejen. Man turde ikke starte byggeriet, så først den 4. juli 1919 blev det vedtaget at bygge et nyt andelsmejeri på grunden, som var købt af gård ejer Rasmus Rasmussen, Blæsenborg for 50 øre pr kvadratalen (1 kvadratalen = 0,394 m²)

Mejeriet stod færdigbygget i november 1920, og den 4. december 1920 begyndte mejeriet sin produktion. På Lejre Lokalarkiv findes Allerslev Andelsmejeris forhandlingsprotokoller fra 1899-1960. I dem kan man følge mejeriets udvikling. Her følger et par højdepunkter.

I efteråret 1923 blev der indlagt elektricitet i mejeriet. På Generalforsamlingen den 28. oktober 1939 blev det vedtaget med 14 stemmer mod 2 at ændre mejeriets navn til Lejre Andelsmejeri. Den 25. februar 1947 blev det vedtaget at oprette et andelsselskab til kødfrysning.

I 1958 begyndte det at gå dårligt med Lejre Mejeriets økonomi. I sommeren 1958 overvejede man en sammenlægning med mejeriet Landmandslyst i Osted, men dette blev ikke vedtaget.

Generalforsamlingen ønskede en sammenslutning med Kamstrup Andelsmejeri. Dette blev gennemført pr. 1. oktober 1958, og Lejre Andelsmejeri gik i likvidation. Den 20. december 1958 overtog fabrikant Felix Andreasen bygningen for 115.000 kr.

Maskinfabrikken Felix

Fabrikant Felix Andresen havde sin egen maskinfabrik i Brøndby, men virksomheden havde brug for mere plads. Derfor købte han i december 1958 Lejre Andelsmejeris bygninger, hvor der blev indrettet værksted med moderne maskiner, som fremstillede armaturer til tankanlæg og lysreklamer til indendørs brug. I 1963 var der ansat 15 mand på fabrikken, deriblandt Felix Andreasens søn Ivan, som var uddannet som civilingeniør.

Lejre Lokalkrav har desværre intet materiale fra Maskinfabrikken Felix. Hvis der er nogle der ligger inde med noget materiale, er arkivet interesseret i at modtage det.

I midten af 80'erne solgte Felix Andreasen maskinfabrikken til fabrikant Aage Frederiksen. Efter nogle vanskeligheder år gik Maskinfabrikken Felix på

tvangsauktion den 3. december 1991, hvorefter Lejre Kommune købte bygningerne.

Kulturhuset Felix

Lejre Kommune havde dog ikke fastlagt, hvad Felixbygningen skulle bruges til, så flere forslag blev fremlagt og debatten gik højt ved møder og i lokalpressen.

Nogle ville rive bygningen ned og bygge boliger. Andre mente, at kommunen kunne lave enten bibliotek eller egnsmuseum. Men slutresultatet blev som bekendt, at en gruppe borgere fra Lejre for 10 år siden dannede en forening med det formål

at drive Felix som kulturhus, dog med støtte fra Lejre Kommune.

Kulturhuset Felix har siden haft stor betydning for kommunens kulturliv. I huset har været mange forskellige slags arrangementer. Diverse udstillinger, koncerter, foredrag og møder er foregået i huset. Folk i alle aldre kommer der. Blandt de yngste og flittigste brugere er Lejre Kommunes Billedskoles elever, som kommer hver uge og modtager undervisning.

LOKALHISTORISKE SMÅARTIKLER

Fra Nr. Hvalsø og Såby Af Bent Gottfredsen

Nørre Hvalsø Byhorn

Endnu et byhorn er kommet for dagens lys. Det stammer fra Nr. Hvalsø og hører til de mere prægtige af slagsen med metalforlængelser med øskner i begge ender. På hornet ses bl. a. initialer for adskillige oldermænd og flere årstal. Byhornet kan ses på Arkivet i Hvalsø.

Nu mangler vi blot Kisserups forsvundne byhorn, for at samlingen fra den gamle Hvalsø Kommune er komplet.

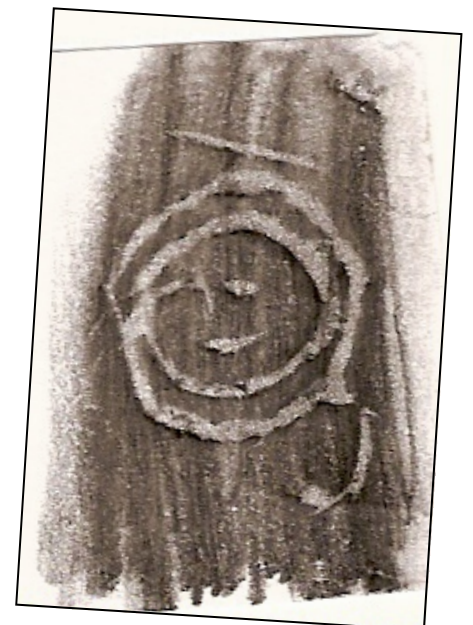
Oldermanden fra Kirke Såby

Ser man nøjere på Kr. Såbys rigt dekoreredes byhorn, opdager man en lille noget utydelig indridsning nær munden. Den forestiller en mand med skæg og klassisk bondehue. En oldermænd har engang ridset sit portræt på hornet, eller er det hans uvorne søn, der har gjort det i et ubevogtet øjeblik?

Øverst: Nr. Hvalsø byhorn

Nederst: Kr. Såby byhorn, oldermanden anes yderst mod spidsen.

Th.: Gnidebillede af oldermanden.

ANMELDELSE:

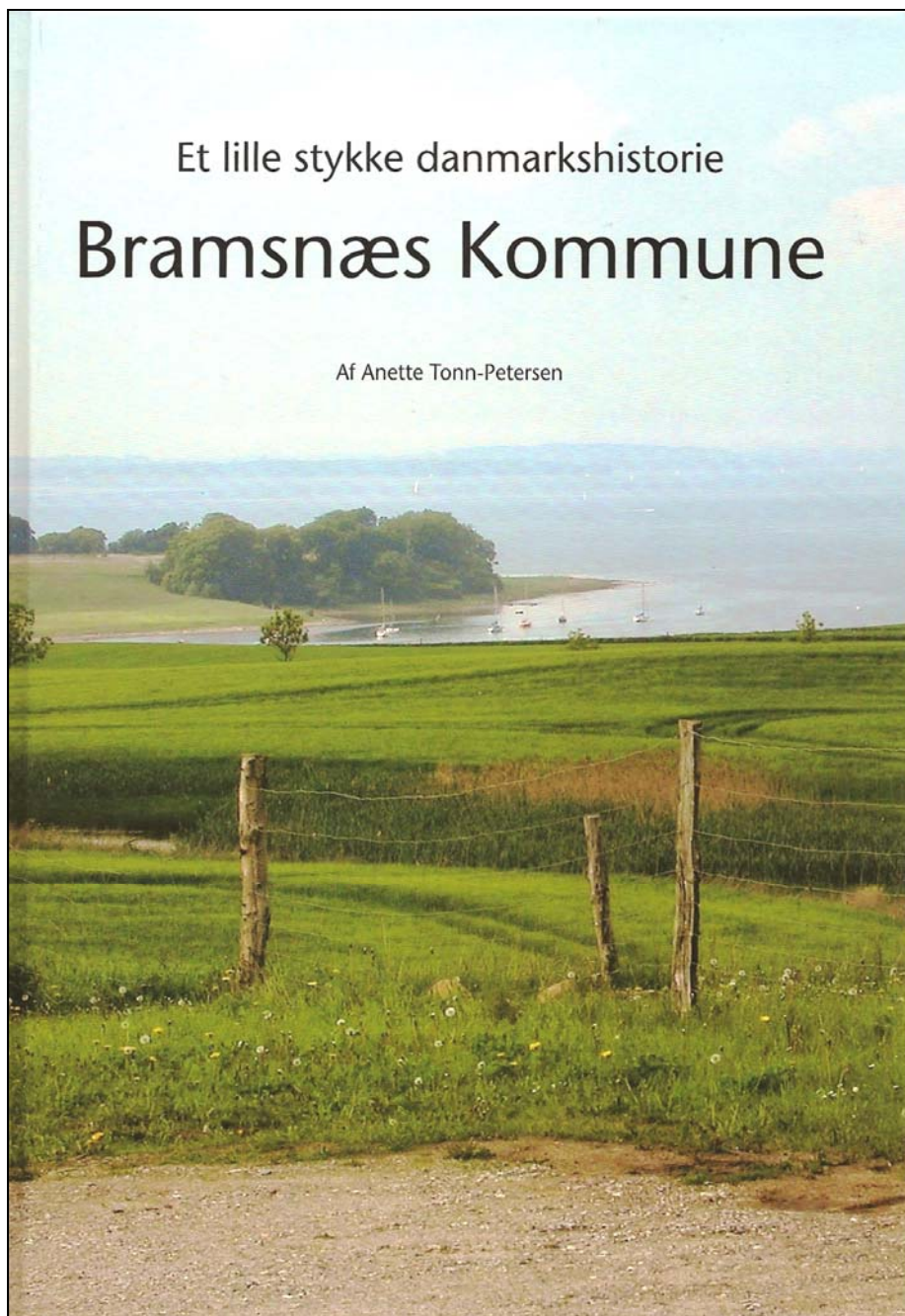
Anette Tonn-Petersen:

”Bramsnæs Kommune—Et lille stykke Danmarkshistorie”*Af Flemming Damgaard Larsen*

Arkivleder Anette Tonn-Petersen har skrevet en fin bog om Bramsnæs Kommunes historie med titlen ”Et lille stykke Danmarkshistorie - Bramsnæs Kommune” der udkom i slutningen af 2007.

Formålet med bogen er anført på bagsiden: ”Bogen forsøger at beskrive og dermed fastholde den epoke, hvor dette geografisk smukke område hed Bramsnæs Kommune. Til erindring for dem, der har oplevet tiden – og til oplysning for dem, der tror, at det hele er, som det altid har været.”

Når begivenheder og oplevelser gennem 37 år skal presses ned på 152 sider er det et meget fint resultat, der er kommet ud af det. Kommunens udvikling siden 1. april 1970 har været markant både på det fysiske, kulturelle, sociale og politiske

område; men det er kommet godt frem i fremstillingen, som også er skrevet

ekstra læseværdig.

Bogen lider dog af den

fejl, at personvurderinger bygger på et for spinkelt grundlag. F.eks. føles det, at mange vurderinger alene har en enkelt eller ganske få personer som kilder, hvilke giver et skævt eller ensidigt indtryk af personen og af dennes betydning. Det gælder i særlig grad vurderingen af borgmester Holger Waage, hvis betydning for kommunen og dens udvikling er alt for svag i bogen. Holger Waage var en langt større personlig og politisk personlighed end bogen giver udtryk for. Om borgmester Sander Jacobsen er der

en for ensidig personvurdering.

Enkelte faktuelle fejl burde have været rettet ved korrekturlæsningen, f.eks. at det skrives at Svend Madsen har været formand for Teknisk Udvalg (hvilket han aldrig har været, men derimod formand for Kulturelt Udvalg) og at de ellers udmærkede tabel-oversigter over kommunalbestyrelsernes konstituering er behæftet med flere fejl, f.eks. at der i perioden 1978-1982

alene står anført Jørgen Christensen som formand for Kulturelt Udvalg uagtet Svend Madsen var det i den første del af perioden. I perioden 1982-1986 er der ikke anført nogen formand for Kulturelt Udvalg, hvilket Jørgen Christensen ellers var.

Vurderes bogen i sin helhed kan den bestemt anbefales til at blive klogere af og på et lille samfunds udvikling igennem hektiske år.

Flemming Damgaard Larsen

LÆSERINDLÆG

Brættingehuset

Jeg vil lige gøre dig opmærksom på en af de mere specielle fortidsminder i Lejres omegn.

I bunden af den delvis kunstige sø, Knapsø, ligger Brættingehuset stadigvæk.

Et tørt år faldt vandstanden i søen 2m, så det blev synligt under et virvar af åkander, og jeg ville opmåle det, men udsatte det til næste dag, fordi jeg ikke havde

gummistøvler med i det tørre varme vejr.

Men desværre, så blev det torden om natten og regnede i tove, så vandet steg. Så jeg kunne ikke opmåle det.

Men det er et forholdsvis langt og bredt hus med bageovn på nordøstsiden.

Og det ligger midt i søen hvor den er smaldest. Det ligger orienteret NV-SØ, ca. 10m fra østbredden.

Peter Ole Kvint

En pris til manden med saven!

Jeg har denne idé—hvis du altså har en ledig plet i Lethrica:

Måske skulle vi i den nye Lejre Kommune indstifte en pris til personer, der værner om vores natur OG kultur?

Det har været en daglig glæde i de seneste uger, at køre ad Lejrevej mellem Osted og Allerslev. For hvor er det pragtfuldt at der stadig er mennesker der forstår at beskære træer!

Alt for mange steder ser man, at træbeskæring mere er en trælemlæstelse. Træet lemlæstes, når man skærer grene af enten med lange stabbe eller helt inde parallelt med stammen, så såret er ovalt.

Begge dele er den sikre indgang for svampe, der hurtigt kan ødelægge ethvert træ.

Grene skal skæres så snittet/såret er rundt, dermed kan træet helbrede såret og lade bark vokse hen over.

Men tilbage til piletræerne (eller er det popler?). Her er

der ikke alene skåret og savet korrekt - og på den rette årstid - men vi har også fat i et stykke kulturhistorisk bevaringsarbejde.

De stynede træer prægede det danske landskab i århundreder, og de var ikke bare træer men hvert sit "produktionsapparat". Med styning fik man mange nye grene, og dermed adgang til både brændsel, gærdsel og gavntræ. Men én gang stynet, altid stynet!

Træerne skal altså holdes vedlige med regelmæssig beskæring, ellers bliver grene for tunge og træet flækker. Den slags træer har

vi mange af i Lejre Kommune.

Kunne vi igangsætte en kampagne, der førte til at vores stynede træer blev holdt vedlige? De er en væsentlig del af det gamle kulturlandskab, som vi i festtaler og turistsammenhænge gerne vil bryste os af her i Lejre!

Anette Tonn-Petersen

LETHRICA

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad af samme navn og Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø.

Bladet udgives af Lejre Historiske Forening og Egnshistorisk Forening i Hvalsø, idet også Bramsnæs Lokalhistoriske Forening og Lokalarkiverne har faste rubrikker.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af foreningerne i Lejre og Hvalsø samt lokalarkiverne og bestyrelsen for Bramsnæs Lokalhistoriske Forening. Ved **manglende levering** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Hanne Manscher, tlf. 46481245, mail hanne.manscher@get2net.dk.

EHF: Ole Theill Knudsen, tlf. 46408253, mail ole.theill@mail.dk.

Desuden findes Lethrica på Lejre Historiske Forenings hjemmeside:

www.Lejre-Historiske-Forening.dk.

Redaktionsudvalg:

Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Anne Jægerskou og Hanne Manscher.

Redaktion og layout:

Mogens Refsgaard

Mail: Mogens@Refsgaard.net

DANMARK I DEN STORE VERDEN

Stednavne på vandring

Under et ophold på den norske øgruppe Svalbard besøgte jeg Danskøya med de høje fjelde Jyllandsplateauet og Sjællandsplateauet. På kysten lå anløbspladserne Ulfeldtshavn, Københavnsbay og hvalfangerstationen "byen" Christianshavn. Mod nord ligger Danskegat og mod syd Danskenæs. På "fastlandet" lidt overfor ligger Ebeltofthavn.

Navnene vidner om den store danske interesse for Svalbard i 1600-tallet. Interessen var både af økonomisk og politisk karakter. Der var rigtig mange penge i hvalfangst, og Chr. d. IV mente, at Svalbard var en del af Grønland, og at det derfor tilhørte Det Dansk-Norske Rige. Derfor kaldte han hele øgruppen Christiansbergen med vanlig selverkendelse. Han søgte ved krigsflådens hjælp at håndhæve suveræniteten, hvilket førte til flere væbnede sammenstød med englænderne og hollænderne.

På "Danskeø" ses stadig ruinerne af trankogierne og masser af grave, især på Ligholm, for dødeligheden var høj i det barske klima med det - navnlig for rederne.

Bent Gottfredsen